

Animace jako model komunitní práce

Anna Dudová

Pojem animace se v oblasti sociální práce v České republice objevuje ve smyslu **aktivizace** — oživení v celkovém přístupu k uživateli sociálních služeb a lze mu rozumět jako snaze o **oživení a zintenzivnění prožívání každodenního života** (Jurečková, 2003: 143). Animace přispívá k tomu, aby běžně poskytované služby mohl klient přijímat způsobem, který je mu blízký. To stimuluje jeho potenciál k provozování aktivit a zvyklostí, jimž v průběhu života přivykl anebo ke kterým projevuje spontánní náklonost (Musil, Kubalčíková, Hubíková, 2006: 60). Animační přístup má za cíl zkvalitnění a oživení života a podporu důstojnosti a individuálního životního konceptu s respektem k osobním preferencím a sociálním rolím člověka v postproduktivním věku (Bužgová, 2015: 18).

Pojem animace se objevuje především v souvislosti s péčí o seniory a v souvislosti s podporou plnějšiho prožívání života (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012: 38). S animací se také setkáváme v péči o osoby, které jsou dlouhodobě v nepříznivém a zásadně nezlepšitelném stavu. Animace zde má přispět k podpoře smyslu a kvality života člověka s omezením a ohrožením. Starostlivost o člověka v takových případech kolísá mezi animací a paliací ve smyslu poskytnutí kvalitní ošetrovatelské a lékařské péče s prevencí a léčením případných komplikací (Ptáček, 2012: 155).

Další možné využití pojmu animace, vycházející z **konceptu sociálně-kulturní animace** v podobě metody sociální práce, je v české sociální práci dosud popelkou, proto chceme představit animaci jako možný model práce v sociální oblasti a upozornit na ty stránky animace, které by mohly být obohacením pro práci v sociálních službách i v českém prostředí.

Koncept sociálně-kulturní animace, respektive sociokulturní animace, vychází z francouzského prostředí a dobře se v oblasti sociální práce uplatňuje například ve Švýcarsku a Belgii, kde se profese animátora stala jednou z profesí sociálních služeb. Oproti tomu v českém prostředí se s pojmem animace v oblasti sociální práce setkáváme spíše ojediněle a ve výše naznačeném smyslu. Naopak běžně je užíván pojem komunitní práce.

Sociální pracovník mnohdy zastává velmi důležité místo v životě svých klientů a stává se pro ně významnou osobou. Často si (míry) tohoto významu ani nemusí být vědom, často na to nebývá ani dostatečně připravený. Koncept sociálně-kulturní animace (*l'animation socioculturelle*) přitom akcentuje interpersonální stránku takových sociálních vztahů a mohl by napomoci ke **zdůraznění osobnostní dimenze působení sociálních pracovníků a k lepšímu pochopení a zvládnutí sociálních vztahů v sociálních službách**.

Komunitní práce ve své ideální podobě klade na své pracovníky značné nároky. Od pracovníků je očekávána vysoká míra kreativity i značné osobní nasazení. Komunitní pracovník se v ideálním případě příliš neliší od animátora, jsou od něj očekávány podobné kompetence.

Co je pro animátora příznačné? Animace je „oživením“, „probouzením nadšení“, ale i „naplněním životem“ nebo „duchem“ (Opaschowski, 1979: 52). Vložit ducha při-

tom znamená vložit (novou) kvalitu. Animace proto není jen nějakým povzbuzením k žádoucí aktivitě, nástrojem k oživení situace nebo obveselení, myšleno je zde oživení v hlubším smyslu. Animace má člověku pomoci objevit a uvolnit to, co je mu vlastní, také jeho skrytý potenciál a kreativitu, včetně schopnosti směřovat k určitým cílům a hodnotám. Animace vnímá a rozlišuje tři dimenze lidského života, osobní, jež se týká hledání a vytváření osobní identity, vztahovou, v níž akcentuje zkušenost otevřenosti v malé skupině, a postoje ke světu, na jehož podobě a utváření se má člověk aktivně podílet (Kaplánek, 2013: 13–15).

Animace má v současnosti několik podob a přístupy k ní se různí (Dudová, Kaplánek, Macků, 2011). Vzhledem ke svému politickému a sociálně reformnímu charakteru byla animace již od počátku (konec 19. stol.) primárně zaměřena na komunitní práci s dospělými. K rozšíření animace výrazně napomohla podpora Rady Evropy, která animaci začala od roku 1972 sledovat a podporovat v celoevropském měřítku.

Pro sociálně-kulturní animaci, podobně jako i pro další obdobné přístupy, je zásadní role animátora a role skupiny. To platí pro oblast výchovy i pro sociální práci. Společným znakem animátora ve všech typech animace je **úkol objevovat a uvolňovat skrytý potenciál u jednotlivců i (malých) skupin**. Vždy se jedná o osobu, která animuje — vnáší motivaci a probouzí nadšení, nebo také vytváří podmínky pro realizaci nápadů a podnětů členů skupiny, aniž by musela být nazývána animátorem.

V druhé polovině 80. let vlády západoevropských států (např. ve Francii, Velké Británii a Itálii) opustily plošnou podporu projektů osvětového charakteru, jež směřovaly k podpoře společenského soužití a mezilidských vazeb a komunikace a zaměřily se na větší efektivitu sociálních služeb. Důrazy nyní byly nově kladeny na výsledek ve smyslu **úspěšné realizace projektu**. Tento posun přinesl i proměnu role animátora. Z nezávislého a obvykle charismatického nadšence se stal více či méně placený profesionál či dobrovolník, plně závislý na financování své domovské či vysílající organizace. **Animace se stala předmětem sociální profese v rámci komunitní práce**. Na výchovnou a sociální práci začal mít velký vliv zadavatel jako kontrolor výsledků a finanční efektivity. Komerční stránka se stala rozhodujícím mantinelem profese, vymezené vztahy a činnostmi mezi animátorem, zadavatelem a uživatelem.

V procesu profesionalizace animace do určité míry ztratila své dosavadní funkce (Gillet, 1998: 51). Důrazy se posunuly od neziskové a sociální funkce k funkci komerční a kulturní. Neziskovou a sociální funkcí je zde myšlen úkol podpory mezilidských vztahů a pomoci při zvládnání každodenního života, vždy s ohledem na lokální služby. Komerční funkce je naproti tomu zaměřena na zkvalitnění a rozšíření nabídek animačních technik a poradenství s cílem obstát v tržní konkurenci, a to i ve světě kulturních nabídek. Cílem nově zdůrazňované kulturní funkce animace je totiž všeobecné zkvalitnění a rozšíření kulturních aktivit (Kaplánek, 2013: 43–45). Profesní standardy a požadované měřitelné výstupy jsou ale jen částečným popisem fenoménu animace, ta se vždy při své aplikaci dotýká hlubších a širších individuálních i společenských struktur. To lze například vidět u Gilletova rozlišení horkého a studeného světa animace (Gillet, 1998: 62–75).

Z hlediska sociální práce lze v činnosti animátora rozeznat tři role (Kaplánek, 2013: 17). Lze je pojmenovat jako **návrhář/novátor, prostředník a organizátor**. Animátor je nejprve návrhářem, novátorem (*concepteur*), tím, kdo je schopen na základě analýzy situace vytvořit koncepci práce se skupinou (komunitou). V chystané

koncepti, popřípadě v připravovaných projektech, musí jasně formulovat cíl a reálně stanovit možnost skutečné změny situace skupiny. Dále animátor vystupuje jako mediátor (*mediateur*), prostředkující činitel podporující informovanost, kreativitu, komunikaci a porozumění na všech úrovních a mezi všemi aktéry animačního procesu. Konečně je také organizátorem (*organisateur*), jenž má ve své zodpovědnosti střednědobé i krátkodobé strategické i operační plánování, naplnění rozpočtu i vytváření a koordinaci týmu specializovaných a dobrovolných spolupracovníků.

Tomuto teoretickému rozčlenění odpovídají i praktické požadavky kladené samosprávnými orgány na osobu animátora. Například Kaplánkem (2013: 87) citované saské poradní centrum pro komunální politiku (Kulturbüro Sachsen e. V.) vymezuje pro animátora pole působnosti prostřednictvím pěti úkolů. Vlastní úlohou a obsahem práce animátora je navazování kontaktů (1), vytváření programu (2), péče o účastníky a dobrovolníky (3), organizace a správa zařízení (4) a reakce na sociálně-kulturní politiku (5). Předpokládá se, že animátor je profesionálem — zaměstnancem v sociálních službách. Na první pohled je patrné, že co se týče obsahu, pracovní pole působnosti animátora odpovídá jednotlivým teoreticky vymezeným rolím.

Prvním základním úkolem animátora je vstoupit do kontaktu s lidmi a prostředím. Obyčejně se tak děje přes otevřené zveřejněné nabídky. Navázat kontakt ale také znamená někoho poznat, zajímat se o svět, v němž dotyčný žije. Navázání kontaktu tak zcela organicky zahrnuje i analýzu konkrétní situace. Je přitom důležité, aby animátor vycházel z přání a potřeb lidí, aby poznával a pochopil jejich zázemí a komunitu; aby pomáhal formulovat potřeby zvláště těm lidem, kteří to sami nedokáží. To předpokládá schopnost animátora vcítit se a verbalizovat myšlenky a pocity, které klienti otevřeně nevyjadřují.

Druhým základním úkolem animátora je vytvářet podmínky pro zdárnou realizaci chystaných programových nabídek a aktivit. Týká se to přípravy a návrhu konceptu, realizace i závěrečného vyhodnocení.

Péče o účastníky animačního procesu patří k podstatě pojmu animátora, podobně jako starostlivost o dobrovolníky a další (externí) spolupracovníky. Počet dobrovolníků přitom může indikovat míru zaangażovanosti dané komunity v sociálně-kulturní oblasti. Péče o dobrovolníky zahrnuje především dva úkoly, a sice otázku řízení a doprovázení. Úkolem animátora je vytvářet dobré pracovní klima, dbát na vyváženost různých zájmů dobrovolníků a přiměřenost zadaných úkolů i na sdílení odpovědnosti. Proces doprovázení dobrovolníků začíná fází získání dobrovolníka, zahrnuje koučink (supervizi) a podporu. Profesionální animátor musí respektovat cíle své organizace i cíle konkrétního programu, spolupracovat v týmu s dobrovolníkem či dobrovolníky, dbát na to, aby se spolupracovníci cítili přijati, patřičně oceněni a respektováni.

K pracovnímu poli animátora pak také patří administrativa a management. Animátor je zodpovědný za fungování zařízení i celé organizace. Konečně za páté se od animátora očekává zapojení do politiky organizace a reflexe širšího politického a společenského dění. Profesionální animátor má mít obecně schopnost operativního myšlení a jednání, a to vždy ve vztahu k aktuálním sociálně-kulturním tématům a problémům (Kaplánek, 2013: 43–49).

Druhým základním prvkem sociální i výchovné animace je skupina a její role. Skupina (komunita) má v konceptu sociálně-kulturní animace tradičně zvláštní a dů-

ležitý význam. Sjednocování lidí a podpora mezilidských vztahů a vazeb patřila již k základům sociálně motivované osvětové práce. Sociálně-kulturní animátor bude usilovat v rámci určité komunity (například obyvatel sídlištního celku) o **vytvoření skupiny či skupin schopných samostatného vývoje**. Taková skupina se pak sama stane animačním prvkem a animujícím prostředím. Aby k tomu došlo, je třeba nejprve vytvořit bezpečné prostředí, v němž vládne atmosféra důvěry a v němž má člověk své „domácké“ místo, kde se může uvolnit a otevřít. Animátor musí mít následně schopnost flexibilně reagovat na reálný vývoj skupiny a přitom dbát na zachování pocitu jistoty a bezpečí, aby se nevytratila možnost svobodně vystupovat a vyjadřovat své názory. Skupina je v pohledu sociálně-kulturní animace nahlížena jako prostředí, které člověka drží a posiluje, nabízí mu prostor k seberealizaci, reflexi a rozvoji. Skupina a její členové ale k tomu musí dokázat reflektovat svoje vztahy i jejich vývoj a vztah k širšímu prostředí (Kaplánek, 2013: 49–50.).

Sociálně-kulturní animace se vyznačuje důrazem přisuzovaným roli skupiny a činnosti animátora při vytváření žádoucí sociální infrastruktury v menších i větších sídlištních celcích, při budování mostů mezi sítěmi sociálními a institucionálními, při pomoci lidem v řešení osobních i společenských problémů, při podpoře společenské participace i při podpoře individuální seberealizace a společenské odpovědnosti (Kaplánek, 2011: 34). Prostřednictvím přípravy a realizace nejrozličnějších nabídkových programů a aktivit sociálně-kulturní animace cílí na komunity i jednotlivce se záměrem **podpořit motivaci i schopnost každé(ho) z nich vzít do svých rukou vlastní život a provázat jej s prostředím, světem a společností**.

Jaké jsou výhledy animace v sociální práci v ČR? Pojem animace je v české sociální práci využíván. Není však označením jedné z profesí v sociálních službách, jako je tomu například ve Švýcarsku nebo ve Francii. Srovnání s těmito zeměmi ale není zrovna případné, různé koncepty animace v nich totiž mají dlouhou tradici a z pohledu prosazení animace v sociální oblasti patří k těm nejúspěšnějším. Termín animace se v české sociální práci objevuje hlavně ve smyslu aktivizace, snahy po oživení a plnějším prožívání života, případně jako nástroje k podpoře kvality života člověka s omezením. Animace by se však podobně, jako je tomu v jiných zemích, mohla stát i v českém prostředí vhodnou metodou využitelnou v praxi sociálních pracovníků. Případně je přitom se opřít o myšlenkovou tradici sociálně-kulturní animace, jež se zvláště soustředí na malé skupiny a osobu animátora. Kaplánek pro takový případ navrhuje zavést jednoduchý a dobře srozumitelný výraz **sociální animace**.

LITERATURA

- BUŽGOVÁ, Radka. *Paliativní péče ve zdravotnických zařízeních: potřeby, hodnocení, kvalita života*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. 168 s. Sestra. ISBN 978-80-247-5402-4.
- ČEVELA, Rostislav, KALVACH, Zdeněk a ČELEDOVÁ, Libuše. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 263 s. ISBN 978-80-247-3901-4.
- DUDOVÁ, Anna, KAPLÁNEK, Michal, MACKŮ, Richard. *Kulturní animace – filosofická východiska a praktické využití. Caritas et veritas*. Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2014, roč. 4, č. 2, 60–68. ISSN: 1805-0948. Dostupné z <http://www.caritasetveritas.cz/index.php?action=openfile&pkey=139>.

- DUDOVÁ, Anna, KAPLÁNEK, Michal, MACKŮ, Richard. Mnohotvarý fenomén animace. Pokus o rozdělení animace na základě východisek a cílového zaměření jednotlivých typů animace. *Pedagogická orientace*, 2011, roč. 21, č. 3, 284–304. ISSN: 1211-4669.
- GILLET, Jean-Claude. *Animation: der Sinn der Aktion*. Luzern: Verlag für Soziales und Kulturelles, 1998. 382 s. ISBN 3-906413-02-0.
- JUREČKOVÁ, Petra. Aktivizace seniorů. *Sociální práce*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci, roč. 2, č. 2, 140–151. ISSN 1213-6204.
- KAPLÁNEK, Michal. *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 101 s. ISBN 978-80-262-0565-4.
- KAPLÁNEK, Michal. Sociálně kulturní práce v lidových vrstvách. *Caritas et veritas*. Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2011, roč. 1, č. 2, 30–37. ISSN: 1805-0948. Dostupné z <http://www.caritasetveritas.cz/index.php?action=openfile&pkey=52>.
- MOSER, Heinz (et al.). *Soziokulturelle Animation: Grundfragen, Grundlagen, Grundsätze*. Luzern: Verlag für Soziales und Kulturelles, 1999. 236 s. ISBN 3-906413-06-3.
- MUSIL, Libor, KUBALČÍKOVÁ, Kateřina a HUBÍKOVÁ, Olga. *Kvalifikační potřeby pracovníků v sociálních službách pro seniory: závěrečná zpráva výzkumu*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2006. 136, 9 s. ISBN 80-87007-41-7.
- OPASCHOWSKI, Horst W. *Einführung in die freizeitkulturelle Breitenarbeit: Methoden und Modelle der Animation*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt Verlag, 1979. 180 s. ISBN: 3781503887.
- PTÁČEK, Radek a kol. *Eutanazie — pro a proti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 256 s. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. ISBN 978-80-247-4659-3.

